Aleksandra Prćić
Subotica
aarancic@gmail.com

UDK 391-055.2(497.113)
Pregledni rad
Primljeno: 1. rujna 2017.
Prihvaćeno: 25. rujna 2017.

Veliko ruvo – osvrt na simboličku dimenziju bunjevačke ženske svečane tradicijske odjeće

Po ugledu na novije pristupe izučavanju odjeće u ovom radu bunjevačka ženska tradicijska odjeća – *ruvo* će se promatrati kao simbolički tekst koji govori o društvenoj pripadnosti, životnom stilu i statusu osobe koja ga nosi, odnosno o identitetu žene. U radu se temeljem podataka iz literature i kazivanja daje pregled značenja koje je odjeća imala u prošlosti, a koju ima danas, odnosno, na koji način su pojedini dijelovi tradicijske odjeće Bunjevki kao kulturni produkti koji imaju i simboličku dimenziju, u svakodnevnom okruženju funkcionirali kao znaci. U radu se također govori o bojama koje Bunjevke preferiraju za izradu *ruva*, te ulozi boja odjeće u stratifikaciji žena u društvu.[1]

UVOD

Bunjevačka ženska *ruva* jedan su od najistaknutijih simbola identiteta Bunjevaca i kako kaže jedna od kazivačica: „Točno se po ruvu znalo koja je žena Bunjevka među drugim ženama“.[2] Na svoja *ruva* Bunjevci su i danas veoma ponosni i rado ih u prigodnim

1 U Gradskom muzeju u Subotici 4. srpnja 2017. godine u sklopu Dužijance bila je postavljena izložba *S Božjom pomoći* kojoj je tema 2017. godine bila *Veliko bunjevačko ruvo*. Autori izložbe bili su Aleksandra Prćić, Marinko Piuković i Jelena Piuković. Ovaj članak nastao je kao rezultat istraživanja za potrebe navedene izložbe.

2 Iako su Bunjevci podijeljeni na one koji sebe smatraju samo Bunjevcima (u Srbiji imaju status naroda) i one koji smatraju kako su Bunjevci dio hrvatskoga naroda, obje skupine bunjevačku tradicijsku odjeću doživljavaju važnim markerom identiteta.

situacijama kao što su Dužijanca, *prela* ili različite druge kulturne manifestacije, pokazuju u javnosti.[3]

U tradicionalnoj zajednici odjeća je imala značajnu ulogu u neverbalnoj komunikaciji, a kolektiv je propisivao što pojedinac smije ili ne smije nositi (Bogatyrev 1971: 33, prema Radisavljević 2009). Postojala su nepisana pravila o načinu odijevanja, a nošnja je imala svoje društveno značenje i bila je pokazatelj položaja svakoga člana zajednice u obitelji i društvu (Sekulić 1991: 275). Tradicijska ženska odjeća – *ruva* su se razlikovala prema vrsti materijala i načinu odijevanja u odnosu na to radi li se o odjeći za rad, odlazak u grad ili u crkvu ili se radi o najsvečanijim situacijama kao što su *godovi* – veliki sveci ili vjenčanja. Također, razlikovala su se *ruva* mladih neudatih djevojaka, žena i starica.

Ženska *ruva* sastojala su se od donjih i gornjih dijelova. Donji dijelovi odjeće bili su izrađeni od platna, a činili su ih košulja, *skute*, podsuknje i *turnir* (Sekulić 1991: 277; Malagurski Đorđević 1940: 8), dok se gornji dio odjeće sastojao od bluze *otunčice*, suknje i pregače (Sekulić 1991: 278).[4] Kompletno žensko *ruvo* – *cilo ruvo* ili, kako ga kazivači još zovu *veliko ruvo,* moglo je biti izrađeno od različitih materijala u ovisnosti o godišnjem dobu i vremenu izrade. Ljetna *ruva* za svaki dan šivala su se od materijala kao što su cic, *piket*, *sefir*, a poslije, polovicom 20. stoljeća, od sintetičkih tkanina koje se nisu gužvale.[5] Zimska *ruva* šivala su se od sukna, *paje ili* čoje. Za razliku od *ruva* za svaki dan, svečana su se šivala od svile i *kumaše* – pliša. Takva svečana *ruva* odijevala su se prije

3 Bunjevci su se u Podunavlje doselili iz srednjodalmatinskoga zaleđa, širega područja Hercegovine i Dalmacije u 16. i 17. stoljeću u tri veća migracijska vala. Osmanlijama je prioritet bilo naseljavanje Segedinskoga sandžaka jer se s toga područja do tada naseljeno stanovništvo (Srbi i Mađari) povuklo u sjeverne krajeve (Šarić 2014: 54). Osmanlije su se iz Bačke povukle nakon poraza na Tisi 1697. godine, a područje je došlo u sastav Habsburške Monarhije. U vrijeme vladavine carice Marije Terezije otpočelo je naseljavanje Mađara, Nijemaca, Slovaka i drugih naroda u Bačku (Sekulić 1991: 67), na koji način je današnja Vojvodina postala multietnička. Tijekom povijesti etnički sastav Vojvodine se mijenjao u nekoliko navrata, ali je multietničnost ostala jedno od glavnih obilježja ovoga područja. *Dužijanca* – žetvene svečanosti. Danas je Dužijanca jedna od najvećih tradicijskih manifestacija Bunjevaca – Hrvata u Bačkoj. Do 1911. godine svaka obitelj je nakon žetve na salašu obilježavala dovršetak žetve. Župnik Blaško Rajić je 1911. godine ujedinio obiteljske svečanosti u jednu crkvenu Dužijancu. Grad je Dužijancu prvi put 1968. godine organizirao kao folklorno-turističku manifestaciju, a 1993. godine gradska i crkvena Dužijanca su spojene u jednu cjelinu. Od tada do danas Dužijanca je jedinstvena manifestacija, čija se centralna svečanost održava na Veliku Gospu u Subotici. Prelo – večernji skup zvanica (Peić i Bačlija 1990: 273). Prela su nekada održavana u vrijeme poklada na salašima, gdje se okupljala obitelj i prijatelji. Prvo veliko prelo priredila je Pučka kasina 1879. godine. Od tada prela imaju za cilj okupiti ljude i sličnija su zabavama.

4 *Skute* – donja platnena suknja (Peić i Bačlija 1990: 329).
Turnir – pojas za žene u kojem je ušivena vuna i kada se potpasuju, suknje imaju ljepše držanje jer ravnomjerno na njima vise (Peić i Bačlija 1990: 374).
Otunčica – lakši ženski ogrtač, bluza, od istoga materijala kao i suknje (Peić i Bačlija 1990: 227).

5 *Piket* – vrsta tvorničkoga pamučnog materijala na koji je najčešće tiskan motiv ruža ili sitnih cvjetova (Piuković 2012). *Sefir* – meka gusta tkanina uzorkovana u osnovi jednobojnim ili višebojnim nitima u obliku diskretnih pruga (Suknović 2010).

podne za na misu za velike blagdane – *godove* i na vjenčanjima, a cilj je ovoga rada prikazati što svako *ruvo* može ispričati o identitetu žene koja ga nosi.

Više autora se bavilo opisom pojedinih dijelova bunjevačkoga ženskog tradicijskog *ruva*, vrstama materijala te načinom izrade odjeće. Jedan od najstarijih, meni dostupnih izvora posvećen odijevanju Bunjevaca u prošlosti, jest knjiga *Bunjevačka narodna nošnja i vezovi* Mare Malagurski Đorđević iz 1940. godine. Autorica govori o dijelovima tradicijske odjeće Bunjevaca koji su već u njezino vrijeme gotovo potpuno zaboravljeni te o tkalačkim tehnikama i različitim vrstama vezova Bunjevki. Narodnoj nošnji Bunjevaca Ante Sekulić posvetio je poglavlje u knjizi *Bački Hrvati – narodni život i običaji*, objavljenoj 1991. godine. Također, tradicijskom odijevanju i životu Bunjevaca posvećen je katalog izložbe Etnografskoga muzeja u Zagrebu *Iz baštine bačkih Bunjevaca*, iz 1998. godine. Jedan od suvremenijih tekstova koji obrađuje pojedine dijelove bunjevačkoga *ruva* jest rad Kate Suknović *Bunjevačka narodna nošnja* iz 2010. godine. Slikovit prikaz bunjevačke tradicijske odjeće dao je i Marinko Piuković u monografiji *Blago iz dolafa – bunjevačka nošnja subotičkog kraja*, objavljenoj 2012. godine, u kojoj se na fotografijama mogu vidjeti različite odjevne kombinacije Bunjevaca te razlika između svečane ženske svilene odjeće i odjeće koja se nosila običnim danima u različitim situacijama.[6] U navedenim djelima tradicijskoj odjeći pristupa se kao vjerodostojnom elementu materijalne kulturne baštine. Precizno se opisuju pojedini dijelovi odjeće, materijali od kojih su načinjeni, prigode u kojima se odjeća nosila i sl.

Za razliku od do sada objavljenih radova, a po ugledu na novije pristupe izučavanju odjeće, u ovom radu naglasak će biti stavljen na simboličku dimenziju ženske tradicijske odjeće odnosno na to što odjeća govori o društvenoj pripadnosti, životnom stilu i statusu osobe koja ga nosi. U tom smislu, u ovome radu neće se u detalje analizirati tradicijska odjeća kao takva, već će fokus biti na *velikom ruvu* i onome što ono simbolizira kada je riječ o identitetima žene. Temeljem podataka iz literature i kazivanja rad daje uvid u to na koji način pojedini dijelovi tradicijske odjeće Bunjevki, kao kulturni produkti koji imaju i simboličku dimenziju, u svakodnevnom okruženju mogu funkcionirati kao znaci. Na koji način su se u prošlosti mogle čitati razlike u društvenom i materijalnom statusu žene u odnosu na *ruvo* koje je nosila. Propitat će se i uloga boja odjeće u stratifikaciji žena u društvu.

Razlog zašto se ovaj rad bavi samo ženskim *ruvom* je taj što je ženska odjeća Bunjevki puno duže u odnosu na mušku zadržala svoja tradicijska obilježja (usp. Radisavljević 2009: 153). Analizira se ženska tradicijska odjeća u razdoblju od konca 19. stoljeća do prve polovice 20. stoljeća, nakon čega su Bunjevke napustile

6 *Dolaf* – komoda s tri ili četiri ladice za žensku opravu (Peić i Bačlija 1990: 64).

tradicijski način odijevanja. Odjeća je oduvijek imala ulogu iskazivanja društvenoga statusa, materijalnoga blagostanja, uzrasta pa čak i pripadnosti određenoj profesiji. Sekulić je pišući o ženskoj nošnji ustvrdio kako je „ženska bunjevačka nošnja kao i u ostalih hrvatskih žena pokazivala životnu dob, promjene u životu od djetinjstva, djevojaštva, zaruka i udadbe, poslije svadbe do materinstva, zrele dobi i udovištva“ (1991: 275).

Istraživanje je provedeno u Subotici, a podatci su prikupljeni temeljem proučavanja literature, iskaza kazivača te analize starih fotografija. Kao zanimljiv i važan izvor podataka o razdoblju između dva svjetska rata poslužila su i dva kazivanje Ante Pokornika, koja je Bela Gabrić zapisao 1978. odnosno 1980. godine.[7] Budući da je tradicionalni način odijevanja u Subotici napušten već u drugoj polovici 20. stoljeća, danas je teško naći kazivače koji su se u svakodnevnom životu odijevali u *ruva,* a koje još uvijek dobro služi pamćenje da bi mogli iz vlastitoga sjećanja o tome govoriti. Većina mojih sugovornika se u ranoj mladosti odijevala u tradicijsku odjeću, a i danas se prigodno tako oblače. Neki, poput Dominike i Grge Piuković te časne sestre Eleonore Merković, predanim radom na očuvanju tradicijske odjeće pokušavaju revitalizirati bujevačka *ruva* i očuvati ih od zaborava za buduće naraštaje. Kazivači su govorili prema vlastitim sjećanjima i prema sjećanjima na priče njihovih roditelja i ostalih starijih članova obitelji. Većina je podrijetlom iz Subotice te iz sela Tavankut i Mala Bosna, a govorili su o razdoblju od kraja Prvoga svjetskog rata do polovice 20. stoljeća. Kroz otvorene razgovore ostavljena je mogućnost pronalaženja važnih, do sada nepoznatih činjenica kada je riječ o odijevanju. Svečano odijevanje od kraja 19. stoljeća te ono između dva svjetska rata analizirala sam na temelju fotografija na kojima su pojedinci ili manje skupine ljudi, najčešće snimani u fotografskim studijima prigodom većih blagdana i na vjenčanjima. Rijetke fotografije snimljene izvan studija jesu one Tijelovskih procesija u Subotici između dva svjetska rata.

TRADICIJSKA ODJEĆA

Tradicijska odjeća pouzdani je pokazatelj političke povijesti, slika društveno-ekonomskih odnosa i kulturne pojavnosti, a nositelji odjevne kulture na prostoru Bačke bili su Nijemci i Mađari. Oni su u drugoj polovici 18. i do kraja 19. stoljeća

7 Ante Pokornik (1910.-1989.) rođen je u Subotici. Kao predsjednik podružnice Bunjevačkog momačkog kola u Keru bio je aktivan u kulturno-zabavnom životu grada. Također, bio je dobar poznavatelj bunjevačke tradicijske baštine i običaja, te sakupljač narodnog blaga. Objavio je tri članka: *Priskakanje vatre na sv. Ivana Cvitnjaka* (*Subotička Danica* za 1988. godinu), *Moj sokak I.* (*Subotička Danica* za 1989. godinu) i *Moj sokak II.* (*Subotička Danica* za 1993. godinu). Bela Gabrić (1921.-2001.) rođen je u Verušiću kraj Subotice. Istaknuti je bački hrvatski kulturni djelatnik, pisac i publicist. Dao je veliki doprinos hrvatskoj kulturi kao sakupljač hrvatskih bunjevačkih pisama i običaja, čemu je posvetio cijeli život.

utjecali na formiranje odjevne kulture južnoga oboda Panonskoga bazena, koji odlikuje obilno nabiranje odjeće od domaćega bijelog kudeljnog, lanenoga ili pamučnoga platna i minimalno krojenje te zimski odjevni predmeti načinjeni od ovčjega krzna ili valjanoga sukna, bogato ukrašenih raznobojnim aplikacijama od sličnih materijala (Radisavljević 2009: 150). Značajan je utjecaj odjeće mađarskoga plemstva koji je, iako je nastao na temeljima europske odjevne kulture, predstavljao posebnu inačicu. Ova nošnja, osobito ženska, sastojala se od suknje i prsluka (koji su sastavni dio europske tradicije), a pregača je, kao specifičnost mađarske nošnje, bila obavezna i kod najskupocjenijih toaleta plemkinja (Kadak 1959: 84, prema Radisavljević 2009: 151). Kulturni utjecaj carske prijestolnice donio je u područje Vojne krajine vladajući barokni stil u umjetnosti i arhitekturi, ali i u materijalnim dobrima, a posebno u odijevanju te se javio tzv. graničarski barok (Nikolić 1978:103).

„Termin narodna nošnja danas se podjednako odnosi na stariji i noviji odjevni sloj seoskog stanovništva iz zadnje četvrtine 19. i okvirno do sredine 20. stoljeća, što bi danas obuhvaćalo 'redovnu' odjeću (starinski sloj), prigodnu svečanu odjeću (noviji sloj), te u konačnici odjevne kombinacije određenog značenja i simbolike što se tijekom druge polovice 20. stoljeća, kao i danas primjenjuje u folklorno-umjetničke, turističke svrhe i/ili u medijima." (Bušić 2014: 168, 169).

Razlikuje se tradicijska odjeća staroga i novoga sloja, pri čemu u stari sloj spada odjeća većega dijela 19. stoljeća, izrađena u kućnoj radinosti od prirodnih materijala s vidljivim starijim utjecajima i većom regionalnom sličnošću. Pod tradicijskom odjećom novoga sloja podrazumijeva se odjeća izrađena po uzoru na gradske slojeve stanovništva (Bušić 2014: 169). Moji sugovornici razlikovali su *ruva* koja pripadaju novom sloju i tradicijsku odjeću staroga sloja koja se već tridesetih godina 20. stoljeća odijevala prigodom nastupa folklornih društava. Ta odjevna kombinacija sastoji se od suknje, podsuknja, prsluka – *midera* urešena *portom* i srebrnim kopčama, vezene bluze te oko struka vezanoga *igrača* – svilene mašne (sl. 1).[8]

Nošenje tradicijske odjeće počelo se napuštati već krajem 19. stoljeća (Muraj 2006: 8). Utjecaj centralnoeuropskoga stila odijevanja i razvoj industrije i trgovine nametnuo je veću upotrebu tvorničkih materijala (svile, brokata, pliša i dr.) te različite pozamanterije (vrpca, metalnih kopča, gumba i ukrasnih žica) u ukrašavanju odjeće. Seosko stanovništvo različitih etničkih skupina preuzelo je nove materijale prema vlastitim potrebama i u skladu s vlastitim ukusom i

8 *Port* – široka traka protkana zlatnom niti, našiva se na svečanu košulju, suknju i sl. (Peić i Bačlija 1990: 261); *Bort, bortna* – gajtan rađen srebrom i zlatom (Peić i Bačlija 1990: 33). U starijoj literaturi, primjerice u članku objavljenom 1896. godine u Subotičkoj Danici (s.n. 1896: 47,48), koristi se izraz *port,* dok Sekulić ukrasne trake na suknjama naziva *bort*, prema njem. *Borte* (1991: 279). *Igrač* – plesač, svilena traka o pojasu djevojke za koju se hvataju plesači u kolu (Peić i Bačlija 1990: 99); *Mider* – grudnjak, steznik (Peić i Bačlija 1990: 158).

to prema tada modernim interpretacijama (Bušić 2014: 170). Iako je gradska moda uvelike utjecala na tradicijsku odjeću Bunjevka u zadnjoj četvrtini 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, one su se po svom stilu razlikovale u odnosu na žene drugih etničkih skupina. O tome svjedoči i s. Eleonora Merković iz osobnoga iskustva prisjećajući se djetinjstva tridesetih godina 20. stoljeća.

„U to *doba* se znalo kojoj grupi neko pripada po nošnji. Šokice su imale svoje krojeve. Imamo mi to nešto zajedničko, ali imaju i oni svoje posebno. Svaka je imala svoje, Mađarice, Slovakinje, Srpkinje iako smo svi jedni kraj drugih živili. Po nošnji si znao kome one pripadaju."

Koliko je važno bilo očuvati vlastiti stil u odijevanju govori kazivanje Ante Pokornika u kojem objašnjava na kojoj visini je mjesto vezenim motivima na bunjevačkoj suknji od čojice ili *paje*. Naime, suknje su mogle biti vezene šarenim svilenim ili pamučnim koncem vezom koji se zvao *vodica*, a imao je razne motive *cvića,* kao što su ruže, *pupe*, *karamfili* i slično. *Vodica* je bila široka oko 10 cm i nalazila se oko 20 cm od poruba suknje. Kod Bunjevki *vodica* nije mogla biti više od 20 cm od poruba, jer tada više ne bi bilo bunjevački, nego bi sličilo šokačkom načinu vezenja (Gabrić 1978). Također, kazivači razlikuju *ruvo* Bunjevki iz Subotice i okolnih mjesta (Tavankut, Đurđin, Mala Bosna) u odnosu na *ruva* Bunjevki iz Sombora.

„Somborke nisu imale turnir i nisu bile potpasane. Kada su vidile od Bunjevki na korzi, onda su i one tražile da metnu turnir. Nisu imale pregaču, nego samo suknju i gornji bluz. Kada su vidile da je to lipo, onda su i one stavile." (s. Eleonora Merković, Subotica)

Danas se na folklornim manifestacijama odijeva i *bili šling,* odjeća čiji su svi dijelovi od bijeloga platna urešeni bušenim bijelim vezom (suknje, bluze, *keceljci*, a u nekim slučajevima i *mider* i *igrač)* (sl. 2). Postoje kombinacije kada se na šlingovanu suknju, bluzu i *keceljac* obuku svileni prsluk i svileni *igrač*. Bijele vezene suknje u kombinaciji sa svilenim prslukom u prošlosti su nosile neke skupine *kraljica* drugoga dana ophodnje na *Duhove* (Černelić i Štricki Seg 2014: 199).[9] Gotovo svi kazivači naveli su kako bi se u prošlosti za ženu koja hoda samo u bijelom vezenom *ruvu* smatralo da hoda u donjem rublju, a neki to i danas smatraju (usp. Škrbić, Rubić 2014: 505).

Časna sestra Eleonora Merković objašnjava zašto je u novije vrijeme (početkom devedesetih godina 20. stoljeća) došlo do masovnije pojavnosti ovoga tipa odijevanja te navodi sljedeće:

9 *Kraljice* – skupine djevojčica u dobi od 8 do 14 godina koje su na blagdan Duhova obilazile kuće pjevajući ljeljske pjesme. Skupinu je činilo osam djevojčica: prvi par bili su *pridnjaci*, drugi par *sabljari*, treći par bile su kraljica i *diver*, a četvrti par su bili *stražnjaci* (Peić i Bačlija 1990: 134).

„Ovaj *bili šling* koji sada vidite na ulicama za blagdane i Dužijancu smo mi sada, od kada sam se ja vratila iz Amerike počeli. Nismo imali svila jer su se poprilično uništile, nismo imali što oblačiti, pa smo onda uzeli donje suknje. Sada na kraju vidimo kako je šling lip samo kada se uredi. Keceljce su uvik nosili na gornje suknje kada su služili kod svatova da se ne pokapaju. Onda smo mi te keceljce koji su se upotrebljavali u svatovima spojili sa suknjom i košuljom. Košulje su takve nekada bile dole, ispod svile."

Tradicijsku odjeću pojedinih naroda treba promatrati u sklopu globalnoga sustava vrijednosti u društvu, ali i u odnosu na specifične uvjete koji su utjecali na razvoj pojedinih etničkih grupa. Iz povijesti je poznato kako su Bunjevci na područje današnje Bačke došli u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća (Šarić 2014: 45) te preuzeli ulogu graničara u Habsburškoj Monarhiji. Služeći kao graničari, bili su oslobođeni poreza na zemlju i na taj su način stekli dobar materijalni status. Plaću su osim u zemlji i novcu dijelom dobivali i u tkanini (Vaniček 1974: 99, prema Nikolić 1978: 52). Uvoz i trgovina tkaninama iz drugih dijelova Monarhije, vjerojatno su razlog zašto su Bunjevci rano napustili samostalnu izradu tkanina. Naime, pišući o odijevanju i vezu Bunjevaca Mara Malagurski Đorđević svjedočila je o velikom umjetničkom umijeću i spretnosti Bunjevki kod izrade tankih pamučnih tkanina i urešavanju odjeće, a da je sve to zaboravljeno još koncem 19. stoljeća zbog „od Bunjevaca obožavanog svilenog ruva bez koga prazničnim danima nije skoro nijedna bunjevačka sluškinja, a kamo li gazdačka cura" (1940: 6). Naime, Bunjevke su u prošlosti bile na glasu po svom umijeću tkanja i vezenja, a posebno po izradi tankoga platna zvanog *tanki* koji se koristio za izradu svečanih ženskih košulja koje su se isticale uresima *začunčanih* rukava (Sekulić 1998: 10). Vez je resio donje suknje i košulje na kojima se posebna pozornost obraćala uresu rukava, prednjicama – *nidrima* i *obašvi* – uspravnoj maloj ogrlici koja je obrubljivala vratni izrez (Sekulić 1986: 290, prema Maglica 1998: 13).

Kada je riječ o ukrašavanju tkanine vezenjem, kazivači danas pamte kako je u prošlosti „bilo cura koja su same vezle", ali da su to uglavnom bile siromašnije djevojke te da su se vezom najčešće profesionalno bavile *vezilje*.

Bunjevcima je u 19. stoljeću jedan od načina isticanja bogatstva bila kupnja skupocjenoga *ruva* koje su najčešće nosile *cure* – djevojke za udaju. Za ovo razdoblje vezane se priče o skupocjenoj *lyonskoj* svili i rasipništvu Bunjevaca, kada je u pitanju odjeća, na što je upozoravao i biskup Antunović koncem 19. stoljeća (Anišić 2013: 98).

Da se na *ruva* i dalje gleda kao na svojevrsni kapital upućuje i činjenica da kazivači i danas u odnosu na ženska *ruva* najprije zaključuju o njezinu materijalnom statusu te je odgovor na pitanje: „Što se o ženi na osnovu *ruva* moglo

saznati?“, najčešće bio: „Znao se njen materijalni status, iz kakve kuće dolazi“. Na to je upućivala vrsta tkanine od koje je *ruvo* izrađeno te uresi našiveni na *ruvu*. Najskupocjenija *ruva* bila su od svile i urešena zlatnim *portom* i vezom.

VELIKO RUVO ILI *CILO RUVO* – ŽENSKA TRADICIJSKA ODJEĆA NOVOGA SLOJA

U ženskom tradicijskom odijevanju novoga sloja jasno se razlikuju *poslendanska* od blagdanske – svečane odjeće (Sekulić 1991: 275). Pokornik navodi kako su se svečana ženska *ruva,* kao i *ruva* za svaki dan sastojala iz tri dijela: duge suknje, *otunčice* i pregače (Gabrić 1978). Ispod *otunčice* svečanoga ruva oblačila se bluza od finoga platna, a ispod gornje suknje su se oblačile *skute*, podsuknje i *turnir.*

Uz svečano *ruvo* žena je obavezno na glavi nosila svilenu maramu, jer „ko nije u svilenoj marami, to se skoro nije ni vidilo da je obučena.“ (Vita Nimčević, Subotica, rođena u Tavankutu).

Kako je prije rečeno, *ruva* za svaki dan bila su šivana od jeftinijih materijala za razliku od svečanoga *ruva* koje se šivalo od svile ili pliša. Motivi na svili i *kumaši* te kroj *ruva,* prije svega *otunčice*, pratili su modne trendove. Pokornik primjećuje kako se moda promijenila oko 1900. godine, zatim 1920. te da je iza 1930. godine zavladala moda koja je po izgledu više sličila gradskoj nošnji (Gabrić 1978). O tome kakve je transformacije *ruvo* tijekom vremena prošlo može se zaključiti temeljem fotografija iz razdoblja s kraja 19. stoljeća (sl. 3) i one iz sredine 20. stoljeća (sl. 4).

Gornje suknje su žene nekada same tkale od vune u bojama i s kvadratičastim motivima (Malagurski Đorđević 1940: 7). Sredinom 19. stoljeća kupovne tkanine postale su dostupnije i žene su prestale same izrađivati tkaninu. Što se, pak, kroja *ruva* tiče, suknje su sredinom 19. stoljeća bile duge do poda i bogato nabrane, a s vremenom su postajale uže i kraće. Prema izvoru iz 1896. godine, za bogato krojenu suknju trebalo je oko „13-15 rivi (7 – 8 metara) svile, i oko 10 metara *porta*“ (s.n. 1896: 47). Uz to je trebalo dodati svilu za pregaču i *otunčicu*, što je u konačnici značilo da je za *veliko*, odnosno *cilo ruvo*, trebalo oko 10 metara svile. Sekulić pak navodi kako je za *svileno ruvo* bilo potrebno oko 6 metara tkanine, a za sukneno oko 5 metara (1991: 279), što se vjerojatno odnosi na *ruva* šivana u 20. stoljeću.

Kada su u drugoj polovici 19. stoljeća domaće otkane vunene suknje zamijenjene onima izrađenima od tvorničkoga materijala, zastupljene su bile jednobojne svile i *kumaše* ukrašavane zlatovezom na *grane* te *portom*. Jednobojna svila i *kumaša* ustupile su mjesto najskupljoj *lyonskoj* svili na *velike kumašne grane*,

kumaši na šarene grane, a bilo je i *ruva* od *čistih kumaša* (SuD 1929: 88, prema Maglica 1998: 15). Na vrste svile referira se i Pokornik te navodi kako su bogate djevojke oko 1910. godine kupovale tzv. *teške granate svile* i *kumašu*, a da su ljeti kupovale *grenadin* – tanku rijetku svilu vezenu različitim sitnim cvijećem te da su neke djevojke na svilu same vezle kao ručni rad. Nakon toga je u modu došla tanka *marcelinska* svila, a poslije *krepdešin* i *poplin* (Gabrić 1978).

Otunčica je pratila modne trendove građanske odjeće te je krajem 19. stoljeća bila krojena uz struk, šivana iz većega broja manjih dijelova. Rukavi su bili krojeni na *rancoš* (imali su mrske koje su čvrsto stajale – šedile *više ramena*). Nakon 1916. godine *otunčica* se promijenila. Na leđima je bila uz struk, a naprijed na grudima bila je nabrana. Oko 1920. godine *otunčice*, koje su bile od štofa ili pliša, nisu više bile krojene uz struk, nego su više imale oblik suvremenoga kostima (Gabrić 1978). Dok je u starije vrijeme donji dio *otunčice* bio širok jer je trebao prekriti veliki broj podsuknji kako bi dobio lijep široki oblik, u prvoj polovici 20. stoljeća *otunčica* se promijenila i dobila je više oblik bluze. Njezin donji dio bio je uži i trebalo je obući manje podsuknji (Gabrić 1978).

Na suknju *prid sebe* bunjevačka žena *pripasivala* je *pregaču* (Sekulić 1991: 279).[10] *Pregača* je bilo više vrsta: *vunenih* – koje su žene same tkale i *maveskih* ili šotoških – koje su bile od kupovnoga materijala.[11] Vunene su mogle biti *redušare* (jednostavnije) i *posvečarke*. Svečane pregače nosile su se ispod *otunčice*, za razliku od *keceljca* koji se nosio preko *otunčice* i pregače. *Keceljac* su nosile mlađe žene svečano obučene u svilu i *kumašu* kada su služile kod stola (Sekulić 1991: 280). *Keceljac* je najčešće bio izrađen od platna urešen bijelom vezom, a ponekad vezen srmom (sl. 5).

Keceljac se kao dio *ruva* (od iste tkanine) nosio između dva rata, dok se bijeli svečani *pripasivao* samo u spomenutim situacijama.

„Ako je svečano ruvo onda je keceljac od svile, ako je nije, onda od sefira.“ (Dominika Piuković, Subotica)

Ispod gornjega *ruva,* oblačile su se *donje suknje*. Najprije *skute*, pa *parket*, a zatim donje suknje.[12] *Skute* su donji platneni dio ženskoga rublja uz tijelo (Sekulić 1991: 277). Šivane su od lanenoga platna u tri pole. Dio nošnje vezan uz košulju i *skute* bio je *turnir.* Žene su ga nosile vezana oko struka kako bi im suknje ljepše stajale i lakše se nosile.

10 Treba upozoriti da u bunjevačkom govoru o nošnji treba razlikovati riječi: opasati – remenom ili kaišem oko pasa, pripasati – pregaču i potpasati – turnir se potpaše (Sekulić 1991: 279).

11 *Maveski* – pamučni (Peić i Bačlija 1990: 155).

12 *Parket* – pamučna tkanina s dlačicama s jedne strane, parhet (Peić i Bačlija 1990: 234).

Donje ili *bile suknje* su bile šivane od bijeloga lanenog platna, široke 5 – 6 pola, „a nošeno je 5 – 9 sukanja, a u novije vrijeme 3“ (Malagurski Đorđević 1940: 7). Kazivači danas govore kako su žene najčešće nosile tri podsuknje, što se poklapa s kazivanjem Ante Pokornika, koji navodi kako su žene nosile 3 – 4 podsuknje, u ovisnosti o tome koliko su suknje bile uštirkane (Gabrić 1978).

S. Eleonora Merković slikovito govori o izgledu ženskoga *ruva* na koncu 19. stoljeća navodeći sljedeće: „Ruva s kraja 19. stoljeća imala su duže i šire suknje tako da cura nije izlazila na vrataca, nego su za nju otvarali kapiju.“

Košulje su zajednička sastavnica ženske i muške bunjevačke nošnje (Sekulić 1991: 275). Prvotno su bile izrađene od lanenoga ili konopljinoga platna, a poslije su ženske košulje bile od najfinijega pamučnog platna koje se nazivalo *tanki.* Vezom su ukrašavani rukavi. Košulja se oblačila ispod svečanog *ruva*, tako da su se mogli vidjeti samo krajevi rukava i kragna (Sekulić 1991: 275).

Mara Malagurski Đorđević navodi kako su početkom 20. stoljeća „i djevojke počele nositi svilene marame raznih boja, obično bijele“ (1940: 8). Do tada su djevojke išle gologlave, a marame i kapice nosile su udane žene. Marame su ušle u modu i polako potisnule ostala pokrivala za glavu. Ono što je Bunjevku u marami razlikovalo od drugih žena jest način na koji su ih vezale. U Subotičkoj Danici iz 1928. godine navodi se kako je *bunjevački povežljaj* tako značajan, da će se Bunjevku prepoznati između tisuću drugih (s.n. 1928: 87). U svečanim prigodama nosile su svilene marame vezane *na dva kraja* s dvostrukim čvorom. Pri vezanju marame *na dva kraja* formirala su se u prvo vrijeme dva, a poslije četiri nabora – *mrske* s obiju strana. Unutar marame ulagala se tzv. forma od tvrđega papira (neki kazivači naveli su kako se *forma* ulagala u bijelu uštirkanu maramicu koja se ulagala u maramu) (Arančić 2014: 392), a u krajeve marame koji su izlazili iz čvora stavljao se papir kako bi čvrsto stajali. *Forma* je trebala maramu učvrstiti i olakšati postizanje dviju gornjih mrski (SuD 1929: 88, prema Maglica 1998: 16).

Pokornik navodi kako je za bunjevačke djevojke moda svilenih marama bila kao moda šešira kod gospođa, a mijenjala se dva puta godišnje – o Cvjetnoj nedjelji i Velikoj Gospi. Tada su trgovci donosili marame s najnovijim šarama, a dobrostojeće djevojke nastojale su imati marame najnovije mode, s plišanim ili brokatnim šarama. Šare se bile na *koturove,* u obliku polumjeseca ili je moglo biti zlatno vlaće (klasje) ili ruže (Gabrić 1978).

Način nošenja i vezivanja marama se također mijenjao s vremenom. Pokornik navodi tri načina vezivanja marame od kraja 19. stoljeća do Drugoga svjetskog rata. Prije 1900. godine marama je bila presavijena tako da je jedna trećina bila unutra, a dvije trećine su se preko glave spuštale na leđa. Tako je marama otraga bila dosta duga. Svilena marama na glavi vezala se s dvije *mrske* sa

svake strane i natrag se spuštala na leđa pa je sve izgledalo dosta glomazno, a sprijeda je marama bila svijena na čelo. S vremenom se marama skraćivala tako da je bila presavijena skoro po polovici u obliku trokuta. Za razliku od kazivača, Pokornik navodi kako su žene vezale maramu na način da su imale po tri *mrske* sa svake strane. Sve tri *mrske* su bile jednake tako da je marama otraga padala ravno i raširenо. Oko 1930. godine došla je nova moda. Svilena marama se vezala s tri *mrske* sa svake strane, ali je donja *mrska* bila malo dublja pa je marama otraga bila malo zategnuta i ako je *divojka* malo sagnula glavu, marama je stajala čvrsto i izgledala je kao ptičji kljun. Pokornik zaključuje kako je to bila posljednja moda, jer danas „divojke više ne nose na glavi marame“ (Gabrić 1978).

KUPNJA MATERIJALA ZA *VELIKO RUVO*

Velika ruva su se šivala za djevojke pred udaju. Ako je djevojka bila bogata, imala je više svilenih *ruva,* tako da su „nike subotičke otmjenije udatbenice znale 5-6-7 takih odila poneti sa sobom u momačku kuću“ (s.n. 1896: 47). „Koliko je ruva divojka imala ovisilo je o imovinskom stanju obitelji i koliko se dugo divojčila jer je *veliko ruvo* najčešće dobijala jednom godišnje“ (Dominika Piuković, Subotica).

Ruva su se najčešće pravila za *godove* (*Brašančevo*, Duhove, Veliku Gospu i za prelo koje se održavalo u pokladno vrijeme) (Sekulić 1991: 279).

„Gospojina je u augustu, pa se završila vršidba. Baćo je već vidio kako stoji sa žitom i hoće li doteći za ruvo. Također, kad dođu Tri kralja ili Marin, tada su utovili svinje, pa su i divojke to koristile kada je malo više novaca bilo.“ (Grgo Piuković, Subotica)

Tekstil se kupovalo u gradu u prodavaonicama metraže i pažljivo se birao. Sekulić navodi iskustvo trgovca tekstila u Subotici koji je na *godove* morao biti opskrbljen robom koju je izravno naručivao iz Lyona prema njegovu nacrtu, ali nije smjelo biti više od količine dostatne za dva *ruva*. Obično su sestre uzimale tekstil istoga motiva, ali nije bilo poželjno imati *ruvo* kao i neka druga djevojka (1991: 279). O tome koji će se materijal kupiti odlučivali su roditelji ili majka samostalno. S koliko pozornosti se biralo sukno u svojoj knjizi svjedoči Mara Malagurski: „Za Bunjevke su se morale naročito slagati pastel-boje sa savršenim nijansiranjem. Inače je cela *truba* ostajala kod trgovca neprodana ili se vraćala natrag u fabriku.“ (1940: 8)

ODNOS PREMA *RUVU*

Prema svečanom svilenom *ruvu* Bunjevci su imali poseban odnos, što ne čudi s obzirom na cijenu *ruva*. Postoji izreka: „Ruvo u kuću, jaram na tavan“, što bi značilo da je za jedno *ruvo* trebalo prodati dva radna vola. U Subotičkoj Danici iz 1896. godine navodi se kako je cijena *ćurdije* – najskupljega dijela stare tradicijske odjeće, bila oko 300 frti.[13] Također, navode se cijene svile i *porta* te se zaključuje kako je za *ruvo* trebalo isto toliko, odnosno 300 frti (s.n. 1896: 47).[14] Djevojka je u *ruvu* bila kratko i dobro je pazila da ga ne uprlja. *Ruvo* se oblačilo samo prije podne na misu, nakon koje je kratko prošetala. Svilena svečana *ruva* nisu se oblačila na salašu, već samo u gradu gdje su se i čuvala. „U nedilju se išlo na veliku misu u deset sati, a posli mise su išli na šetnju koja je trajala pola sata ili nešto više jer su morali žuriti kući da stignu na užnu u 12 sati.“ (Gabrić 1978)

Naime, iako su Bunjevci najčešće živjeli na salašima, većina je u gradu imala kuću, pa se svilena svečana odjeća tamo čuvala. Onaj tko nije imao kuću, snalazio se na drugi način. U tom slučaju su unajmili prostor kamo su mladi mogli dolaziti – „kod koga će odlaziti“. To se plaćalo žitom, kukuruzom ili sličnim davanjima. Tamo su oni imali svoja svečana odijela i *ruva*, a drugo su donosili sa sobom s „momčenja i divojčenja.“ (Gabrić 1978)

O istom svjedoči i časna sestra Elenora koja je rođena na salašu u Maloj Bosni te se prisjeća kako su u njezinoj mladosti oblačili svečanu odjeću:

„Na salašu se nisu oblačile, je ne znam. To se samo oblačilo u varoši na god. Ako neko nije imo kuću, s nekim se sprijateljio pa su tamo dica držala svečano ruvo u varoši. Do varoši je išla ‘na po trk roba’. To je bila lagana roba na ispasivanje, sefir ili sukno. ‘Na struk’ samo u varoši, ne po prašini.“

Odjevena u svileno *ruvo* djevojka nije plesala u kolu jer se nije smjela uznojiti. Svilena odjeća se nije prala. Ako je djevojka planirala plesati, skinula je *otunčicu* i obukla bluzu. „Kada su bile u svatovima, pa će igrati, skida se svileni bluz i

13 *Ćurdija* – bundica, zimski ogrtač izrađen od kože, najčešće teget ili crne boje, iznutra od janjeće kožice ili od divlje mačke, a po vanjskim rubovima bogato optočen krznom od lisice i zlatnim trakama. Zakopčavao se s četiri para srebrnih kopči – toka (Peić i Bačlija 1990: 54).

14 Prema podatcima iz Istorijskoga arhiva u Subotici, godišnja plaća državnih službenika 1896. godine bila je između 1200 i 1600 kruna, odnosno 600 – 800 forinti (Istorijski arhiv Subotice, F.2. Gradsko vijeće slobodnog kraljevskog grada Subotice, inv. broj. 1205, Glavna knjiga ličnih primanja službenika gradske uprave). Također, prema podatcima o trgovanju žitaricama i stokom iz Subotičkih novina od 1. siječnja 1896. godine (s.n. 1896: 6) cijena uhranjenih svinja bila je oko 40 novčića po kilogramu. U Ugarskoj je 1896. godine valuta bila kruna, ali su koristili i ostale valute, primjerice forinte. Jedna forinta vrijedila je 2 krune, a za jednu krunu dobilo se 50 novčića (Kolar Dimitrijević 2013: 126). Iz navedenog, zaključuje se kako je svinja od 150 kg koštala 120 kruna, odnosno 60 forinti te je za svileno *ruvo* trebalo prodati 4 – 5 svinja.

oblači taj vezeni da se ne iznoji. Ili su nosile znojnice da ne bi probio znoj“ (s. Eleonora Merković, Subotica).[15]

Djevojka je trebala znati nositi *veliko ruvo* i pravilno hodati. Korak je trebao biti sitan, a stas uspravan.

„Trenirali su nas. Kada su se cure počele razvijati, malo se pogrbe. Onda su im dali oklagiju iza leđa da se isprave, da se lipo drže, da suknja ne mlatara tamo vamo, nego da za tobom ide. Posvećivali su pažnju estetici i kako se obući i kako hodati.“ (s. Eleonora Merković, Subotica)

Veliko ruvo od svile se čuvalo, trajalo je stotinu godina i najčešće je ostavljano u nasljeđe.

DJEVOJČICA, DJEVOJKA, ŽENA

Kod Bunjevki su u prošlosti način odijevanja i izgled pokrivala za glavu bili jasni pokazatelji statusa žene u društvu.

U djetinjstvu djevojčice su nosile odjeću dječjih krojeva, a u ovisnosti o tjelesnoj razvijenosti, između 14. i 16. godine, dobivale bi prvo *ruvo na struk*. Sekulić navodi kako su djevojčice počele nositi *skuti* u 14. godini (1991: 277), što znači da je tada počela nositi duge suknje (sl. 6.)

Svečana svilena *ruva* šila su se za djevojke. Djevojačka ruva bila su od skupljih materijala, bogatije urešena vezovima i zlatnim trakama. Skupim *velikim ruvom* trebalo se staviti do znanja kako je djevojka iz *gazdačke kuće* te se očekuje da bračne ponude dođu od isto tako bogatih momaka (sl. 7).

O pravilima odijevanja u prošlosti Pokornik navodi kako je mlada djevojka uvijek nosila jednako *veliko ruvo*, od iste tkanine, bilo to svečano *ruvo* od svile ili za obične prilike (od materijala kao što je cic i slično). Starije djevojke ili mlade žene mogle su obući suknju koja se razlikovala od *leveša* (bluze) i *keceljca* (Gabrić 1978).

Ruva koja je imala djevojka je odnijela sa sobom u miraz. Većinu *ruva* žena je nosila cijeli život, a ona najukrašenija, pogotovo svjetlijih tonova, nosila je još neko vrijeme kao mlađa udana žena. Nakon toga, *ruva* je spremila u *dolaf* za svoju djecu ili ih je poklanjala djevojkama u obitelji (isto potvrđuju svi kazivači). Kao udana žena oblačila se skromnije, u manje luksuzne materijale i bez skupocjenih ukrasa.

15 *Vezeni bluz* s. Eleonora Meković opisuje kao bluzu izrađenu od platna ili svilene podstave koju bi djevojka sama ukrasila vezom. Takvu bluzu bi oblačila u kolu jer se mogla prati.

U dječjoj dobi kosu su djevojčicama pleli u dvije pletenice, a kada je narasla i postala *cura,* kosu je plela u jednu pletenicu. Mara Malagurski Đorđević navodi kako su, osim zimi kada su nosile marame, djevojke prije išle gologlave, s *kurđupom* na zatiljku upletenim od sitnih pletenica.[16] Kosu su ukrašavale cvijećem s desne strane *kurđupa*, prije prirodnim, a poslije umjetnim (1940: 8). Zabilježeno je da su djevojke prije *kurđupa,* u obične dane, pletenice slagale u *vinac* (Sekulić 1991: 283). Kada su išle na *igranke*, djevojkama su češljarice uređivale kose (Arančić 2014: 390). Kosa se, također, posebno uređivala za vjenčanje (Stantić 2003: 34) i tada je djevojka posljednji puta bila u javnosti gologlava (sl. 8).

Pokrivanje i ukrašavanje glave žena je arhaična pojava koju nalazimo u gotovo svim kulturama. Prvotno je imala magijsko značenje vezano za reproduktivnu ulogu žene (Williams 1991: 139, prema Radisavljević 2009: 154), a širenjem kršćanstva dolazi do promjene odnosa prema kosi koja sada ukazuje na društvenu ulogu žene. Udana žena nikada nije išla bez *konđe* ili kapice s maramom na glavi (Malagurski Đorđević 1940: 8). Isto govori i Pokornik te navodi kako su ispod svilene marame žene nosile *konđu* ili kapicu, a mlađe žene i *divojke* su nosile *danac* – vrstu kapice koja je bila nabrana i vezana uzicom na glavi tako da se ne vidi. To je zaštitna marama da se ne prlja i ne masti od kose (Gabrić 1978).

Konđe su bile šivane od atlasa ili svile, a neke su bile urešene zlatnim vezom i podsjećale na dijademe. One za svaki dan pravljene su od materijala koji se mogao prati, a najčešće su bile crvene boje (Malagurski Đorđević 1940: 8). Kapice su bile slične *konđi* i novijega su podrijetla, a razlikovale su se po tome što se *konđa* vezivala natrag *na pero*, a kapica je bila zašivena i tako gotova se iglama pričvrstila za kosu. Osim toga, *konđa* je više bila namaknuta na čelo i pokrivala je skoro svu kosu, dok su kapice bile više zabačene unatrag te se vidio vijenac kose oko čela. Djevojke nikada nisu nosile *konđe* (Malagurski Đorđević 1940: 8).

Nakon vjenčanja, o ponoći, u svadbenoj noći nevjesti se skidao vijenac i na glavu stavljalo pokrivalo – *konđa* ili marama. Od tada pa do groba nije se Bunjevka pojavila u javnosti bez pokrivala. Kod kuće je mogla skinuti maramu, ali *konđu* nikada (Sekulić 1991: 283). O navedenom svjedoči i kazivanje Ante Pokornika, koji navodi sljedeće:

„Oko ponoći snaša i đuvegija bi se povukli u drugu sobu. Đuvegija je snaši skinuo vinac, a ona bi svukla vinčano ruvo i obukla bi se kao mlada domaćica, a na glavu stavila maramu ili konđu. To je znak da je snaša postala žena.“ (Gabrić 1978)

16 *Kurđup* od talijanskoga cordella – vrpca, traka. U kazivanju ženskoga bunjevačkog svijeta *kurđup* je spletena i pripeta kosa. No prije pribadača za kosu, vezivale su se pletenice vrpcama (Sekulić 1991: 283).

BOJA ODJEĆE I ULOGA BOJA

Ako se analiziraju stare fotografije do sredine 20. stoljeća, bez obzira na to što ne možemo razaznati boje, možemo primijetiti kako su *ruva* većine žena, kako mlađih, tako i starijih, tamnijih tonova. Čak i ako *ruva* imaju cvjetne uzorke ili neke druge šare, pozadina je najčešće tamna. Kazivači navode kako su žene od boja najčešće birale: crnu, teget, smeđu, zelenu, bordo i lila:

„Čak i kada je bilo svjetlije, to je bila smirena boja neke plave, zelene. Ako je crvena, to je bila trula višnja." (Jozefina Skenderović, Subotica, rođena u Tavankutu).

Bunjevke nisu voljele jarke, intenzivne boje. Pokornik navodi kako bi djevojka u slučaju da je imala više *paja* (sukno za zimsko ruvo), kupila *čojicu*. *Čojice* su najčešće bile boje mesa ili lila, a rijetko crvene. Crvena boja nije bila omiljena jer je *kričeća* i tek su je poslije prihvatile mlađe djevojke (Gabrić 1978).

Do 20-ih godina 20. stoljeća i vjenčana svilena *ruva* bila su tamnijih tonova, a vrlo rijetko bijele boje. Isto potvrđuju kazivači, a kao razlog tomu prije svega navode praktičnost odnosno činjenicu da su žene *ruva* koja su donijele u miraz nosile cijeli život te da se crna boja kao svečana može obući u različitim situacijama, kako na svečanost tako i na sprovod.

„Žene u godinama, starije od 50 godina nisu drugačije nosile nego crno. Keceljac je mogao imati neko diskretnu šaru, ali je sve bilo crno. Koliko se sićam, moje dvije tetke su imale zeleni velur sa srebrom i kada su došle u četrdesete, to su ofarbale u crno. Ništa se nije bacalo." (Jozefina Skenderović, Subotica, rođena u Tavankutu)

Mlade djevojke su ipak, ako su bile imućnije, imale i svjetlije haljine (ružičaste, svijetlo plave) koje su oblačile ljeti, na velike blagdane ili u svadbama. Na fotografijama s Tijelovskih procesija te onima snimljenim u foto-studiju na ljetne *godove* također se može primijetiti kako su djevojke ili obučene u svjetlije haljine ili imaju povezane svjetlije marame.

Na *Brašančevo* (Tijelovo) bile su velike procesije (sl. 9) te biskup Ivan Antunović s oduševljenjem govori (1876: 101):

„Staro i mlado nastoji da se taj dan što ljepše i čistije obuče, te hrli crkvi da veličanstvenom sprohodu prisustvuje. Svećenici u najskupocjenijih i najsjajnijih crkvenih odjeća obučeni."

Biskup Antunović je Bunjevce koncem 19. stoljeća opisivao kao bogobojazne i privržene crkvi (Antunović 1875). Sukladno tomu, sve žene su, bez obzira na društveni status, u vrijeme korizme uvijek nosile tamnu odjeću, dok su na *godove* kao što su Uskrs, Tijelovo ili Duhovi, neudane žene nosile svjetlija *ruva* i svijetle marame. Navedeno slikovito opisuje časna sestra Eleonora Merković:

„Sve boje koje su bile prisutne u naših Bunjevki su se približavale crkvi. U korizmi su tamne boje nosili kada iđu u crkvu. Kada je došao Uskrs, onda su nosili svilene marame, a cure svjetlije boje haljina. Na Brašančevo su bijelo oblačila djeca."

Crna boja asocirala je na poniznost, umjerenost, skrušenost i suzdržanost te autoritet (Brenko 2009: 40). Bijela, pak, na čistoću i nevinost i metafora je mira i blaženstva. Bijela boja također označava prijelaz iz jednoga životnog razdoblja u drugi: rođenje – krštenje, sklapanje braka, uz sprovod – početak zagrobnoga života (Brenko 2009: 47), zbog toga su djeca i mlade djevojke u procesijama često bili obučeni u bijelo.

ZAKLJUČAK

Temeljem svega navedenog može se zaključiti kako su se ženska *ruva* u prošlosti zaista mogla shvatiti kao tekst iz kojega su članovi zajednice iščitavali kako o kolektivnom, tako i o osobnom identitetu žene. Devetnaesto stoljeće bilo je vrijeme velikih izuma i početak industrijske proizvodnje tekstila. U tom kontekstu, seoskom stanovništvu bili su dostupniji industrijski materijali među kojima i svila kao svojevrsni statusni simbol. Tako se temeljem svilenoga *ruva* moglo zaključiti o visokom materijalnom statusu žene. Međutim, odjeća je govorila i o njezinu društvenom statusu – je li djevojčica, djevojka za udaju ili udana žena. Početkom 20. stoljeća, ženska odjeća imala je i funkciju isticanja etničke pripadnosti u višenacionalnoj sredini. Kazivači navode kako se u selu po odjeći znalo je li žena Bunjevka, Totica (Slovakinja) ili Mađarica. Promatrajući svečane povorke žena i muškaraca obučenih u tradicijsku odjeću danas većina ljudi nije svjesna simbolike koju su pojedine ženske odjevne kombinacije u prošlosti nosile. Bunjevačka narodna nošnja jedan je od elemenata tradicijske kulture i u suvremenim uvjetima važan identitetski marker (Vugdelija, Gotal 2014: 302). Iako je uvijek ostajalo vjerno svojoj osnovnoj formi, *veliko ruvo* pratilo je modne trendove. Čini se kako je ono, kao i Bunjevci, balansiralo između seoskoga i gradskoga, uzimajući pojedine elemente iz oba životna stila.

U strahu od opće globalizacije suvremene kulture Bunjevci nastoje od zaborava spasiti tradicijske običaje i folklor pa je u tom svjetlu ponovno postalo popularno izrađivati tradicijska *ruva*. Sudeći prema onome što se na tradicijskim manifestacijama može vidjeti, žene najčešće biraju krojeve koji su bili popularni koncem 19. stoljeća. Jedna od mojih sugovornica objašnjava to činjenicom da su ta *ruva* najbolje isticala žensku ljepotu naglašavajući struk, a skrivajući „manje lijepe dijelove ženskog tijela". Promišljajući o razlogu zašto je to tako, naišla sam na *Laverov zakon odjeće*, odnosno kategorizaciju predmeta mode koju je

objavio u svom kapitalnom djelu 1937. godine, *O modi i ukusu u razdoblju od Francuske revolucije do suvremenog doba*, a u kojem navodi sljedeće:

„Ista odjeća biti će nedolična 10 godina prije svog vremena, besramna 5 godina prije svog vremena, smjela godinu dana prije svog vremena, moderna i elegantna u svoje vrijeme, otrcana godinu dana nakon svog vremena, grozna 10 godina nakon svog vremena, smiješna 20 godina nakon svog vremena, zabavna 30 godina nakon svog vremena, neobična 50 godina nakon svog vremena, dražesna 70 godina nakon svog vremena, romantična 100 godina nakon svog vremena i prekrasna 150 godina nakon svog vremena.“ (Laver 1936, prema Jastretijević 2014: 90)

KAZIVAČI

Merković, Eleonora; rođ. 1943. godine u Maloj Bosni

Nimčević, Vita; rođ. 1939. godine u Tavankutu

Piuković, Dominika; rođ. 1940. godine u Subotici

Piuković, Grgo; rođ. 1942. godine u Subotici

Skenderović, Jozefina; rođ. 1955. godine u Tavankutu

LITERATURA

ANIŠIĆ, Andrija. 2013. *Vjersko - moralna obnova braka i obitelji, Model opstanka i napritka naroda u djelima Ivana Antunovića*. Subotica: Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“.

ANTUNOVIĆ, Ivan. 1875. *Slavjan na svih svetih danih ili blagdana crkvenih*. Kalača: Maletin i Holmayer.

ARANČIĆ, Aleksandra. 2014. „O higijenskim navikama Bunjevaca i njegovanju ženske ljepote od kraja 19. do prve polovine 20. stoljeća“. U *Tradicijska baština i etnokulturalni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*. Zagreb – Subotica: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 383-402.

BRENKO, Aida. 2009. „Simbolika boja“. U *Kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej, 17-94.

BUŠIĆ, Katarina. 2014. „Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene

etnologije. Suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje.“ *Etnološka istraživanja* 18/19: 163-188.

ČERNELIĆ, Milana; ŠTRICKI SEG, Tamara. 2014. „Ophodi kraljica“. U *Tradicijska baština i etnokulturalni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*. Zagreb – Subotica: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 191-238.

GABRIĆ, Bela. 1978. „Ante Pokornik: O bunjevačkim narodnim običajima u Subotici i njenoj okolici“. Rukopis, Arhiv Udruge bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“.

GABRIĆ, Bela. 1980. „Ante Pokornik: O bunjevačkim svatovskim običajima u Subotici i njenoj okolici“. Rukopis, Arhiv Udruge bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“

JASTRETIJEVIĆ, Iva. 2011. *Studija mode – znaci i značenja odevne prakse*. Beograd: Orion art.

KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. 2013. *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941*. Zagreb: Hrvatska narodna banka.

MAGLICA, Nadja. 1998. „Predajno odijevanje bačkih Hrvata Bunjevaca“. U *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca*. Zargeb: Etnografski muzej, 12-17.

MALAGURSKI ĐORĐEVIĆ, Mara. 1940. *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*. Subotica: Gradska štamparija i knjigoveznica.

MURAJ, Aleksandra. 2006. „Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkog tekstilnog umijeća“. *Narodna umjetnost* 43/2: 7-40.

NIKOLIĆ, Desanka. 1978. *Odevanje graničara vojne krajine u XVIII i XIV veku*. Beograd: SANU.

PEIĆ, Marko; BAČLIJA, Grgo. 1990. *Rečnik bačkih Bunjevaca*. Novi Sad – Subotica: Matica srpska.

PIUKOVIĆ, Marinko. 2012. *Blago iz dolafa*. Zagreb – Subotica: Nova Knjiga Rast – Dužijanca, HKC „Bunjevačko kolo“.

RADISAVLJEVIĆ, Katarina. 2009. „Narodne nošnje kao simbol identiteta u selima Vojvodine“. U *Zavičaj na Dunavu - Suživot Nemaca i Srba u Vojvodini*. Novi Sad: Muzej Vojvodine, 150-161.

s.n. 1895. „Bunjevačka narodna nošnja“. U *Subotička Danica – Katolički kalendar za 1896* godinu. Subotica: Izdanje štamparije Vinka Blesića, 47-48.

s.n. 1896. „Trgovanje“. *Subotičke novine – Bunjevačko-šokački nediljnik za opće stvari, pučku privredu i prosvitu*, 1 January, 6.

s.n. 1928. „Spasimo narodnu nošnju“. U *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1929.* Godinu. Subotica: Književno društvo „ALFA“, 85-90.

ŠARIĆ, Marko. 2014. „Seoba Bunjevaca u Podunavlje 1607. godine u svjetlu osmanske politike prisilnog preseljenja stanovništva“. U *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu.* Zagreb – Subotica: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press –Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 45-78.

SEKULIĆ, Ante. 1991. *Bački Hrvati - Narodni život i običaji*. Zagreb: JAZU.

SEKULIĆ, Ante. 1998. „Bački Hrvati u Zagrebu“. U *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca.* Zargeb: Etnografski muzej, 11-12.

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena; RUBIĆ, Tihana. 2014. „Subotička Dužijanca: tvorba tradicije, izvedba sjećanja“. U *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu.* Zagreb – Subotica: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press –Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 495-517.

STANTIĆ, Alojzije. 2003. „Izbor divojke“. *Hrvatska riječ*, 2 August, 34.

SUKNOVIĆ, Kata. 2010. „Bunjevačka narodna nošnja“. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, www.zkvh.org.rs/index.php/bastina/tradicijska.kultura/309-bunjevacka-narodna-nonja (6. lipnja 2017.)

VUGDELIJA, Kristina; GOTAL, Mihovil. 2014. „Dužijanca kao simbol suvremenog identiteta Hrvata Bunjevaca“. U *Tradicijska baština i etnokulturalni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca.* Zagreb – Subotica: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 295-312.